Het verhaal van soldaat tamboerijn Lucas en het meisje Wilhelmina

Wilhelmina Petronella en Lucas Joseph

Het ontstaan van de Oost-Groninger tak van de familie Swarts

Wie zijn wij, en op wiens schouders staan we? Auteur Nico Swarts groeide op in De Lethe, een ruige uithoek in Oost-Groningen. Zonder tastbare familieverhalen begon hij aan een decennialange zoektocht naar zijn eigen wortels. Wat hij vond, was een rijke geschiedenis vol non-conformisme en ontembare veerkracht.
Suriname, eind achttiende eeuw. Te midden van de broeierige hitte en de gevaren van een verre koloniale post vecht tamboersoldaat Lucas Joseph Swarts voor zijn leven. Zwaargewond en meer dood dan levend keert hij terug naar Holland. Maar zijn reis is nog lang niet voorbij. In een tijd van grote politieke stormen – van de oude Republiek via het Franse regime van Napoleon tot het prille Koninkrijk onder Willem I – weet Lucas zich telkens aan te passen en stand te houden.

Als commies bij 's Rijksbelastingen vindt hij uiteindelijk zijn bestemming in de strategische grensstreek van Groningen. Aan zijn zijde staat Wilhelmina Petronella van Roosmalen. Samen maken ze een onconventionele levenskeuze en leggen ze in de vesting Oudeschans het fundament voor een nieuwe generatie.
In dit meeslepende epos weeft Nico Swarts historische feiten, filosofische bespiegelingen en een diepe familiegeschiedenis samen. Het is een prachtig geïllustreerd document over de drang om je eigen route te bepalen tegen de klippen van de tijd in. Een eerbetoon aan de overlevers die ons voorgingen.

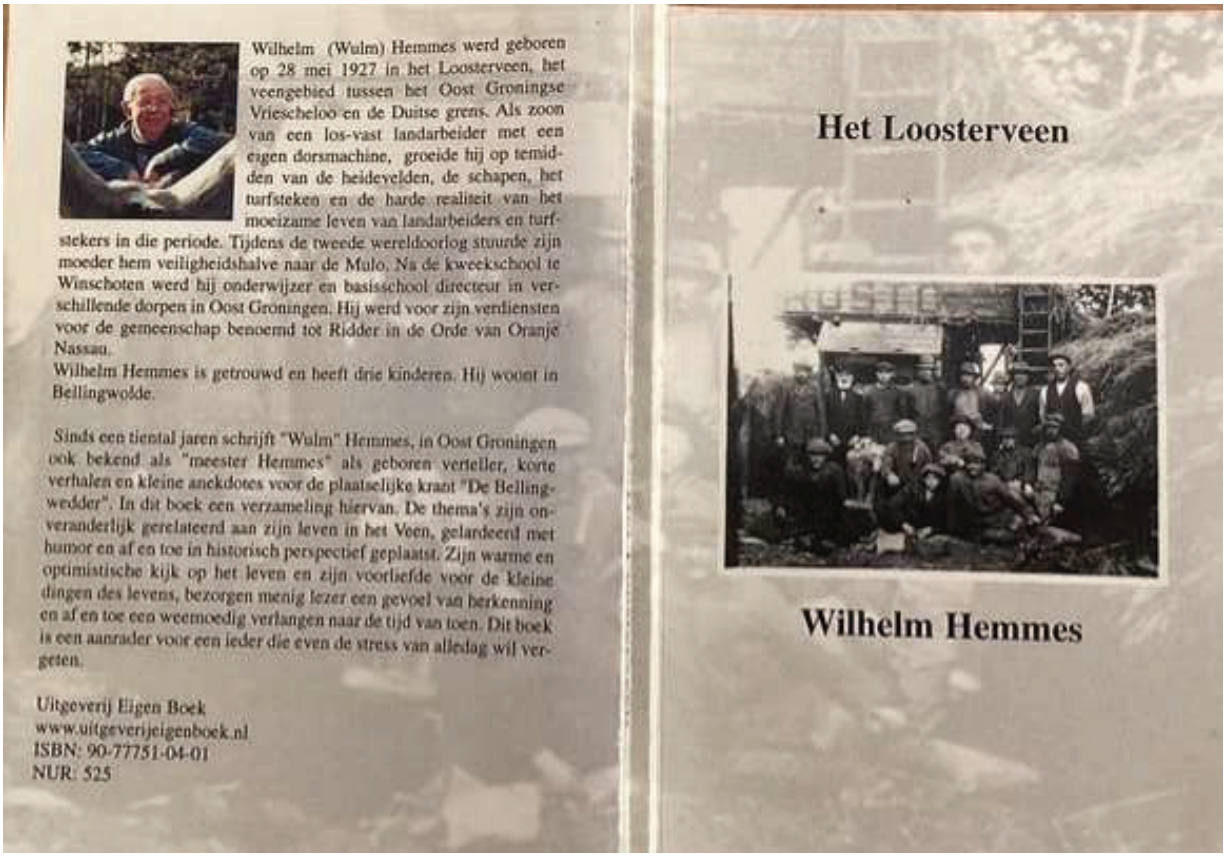
Voorwoord: “Een verhaal dat het verdient om verteld te worden”.

Als elf jarige, geboren in de bedstee van een arbeidershuisje in de Lethe, kwam ik als lagereschool leerling in contact met de nieuwe hoofdmeester. Dit bleek een, tot dan toe, voor mij volkomen onbekende man te zijn. Totdat mijn ouders opmerkten, “weet je wel dat hij ook nog familie is?” Nou dat wist ik niet! En ja inderdaad! De nieuwe hoofdmeester bleek een neef van mijn vader, mijn achterneef dus, en ze heten allebei Wilhelm. (Mijn vader zelfs Wilhelm Lucas) genoemd naar Wilhelm Swarts, dagloner in Bellingwolde. Vanaf dat moment kon ik dus trots tegen klasgenoten opscheppen dat de nieuwe hoofdmeester familie van mij was. Als hoofdmeester had hij de hoogste klas, de zesde, en het jaar erop zat ik bij hem in de klas. Hij liet verder niets merken en ik ook niet, we negeerden de familieband. Totdat, zoals toen gebruikelijk, de hoofdmeester thuis langskwam om te bespreken naar wat voor vervolgonderwijs ik het volgende jaar zou moeten gaan. Tijdens het bezoek kwamen verhalen van vroeger op tafel en werd er ook gesproken over “de tromslager”.

Tijdens het schooljaar merkte meester Willem, wanneer ik iets uitgespookt had, wel eens op: “dit zouden je voorvaderen afgekeurd hebben kwajongen!” Voor mij betekende dit dat ik nieuwsgierig werd naar wie dat dan wel moesten zijn. Van mijn vaders kant was door een echtscheiding van zijn ouders de familieband verbroken en van de Swarts kant, want over die familie gaat dit boek, had ik geen kennis of verhalen. Toen beide Wilhelms met pensioen waren zochten de neven elkaar weer wat vaker op en zo kwam ik ook in het bezit van het boek dat de meester geschreven had over zijn kindertijd en waarin, naast allerlei verhalen, tevens familieverhalen staan genoteerd. En ja! Toen kwam ook de tromslager weer tevoorschijn. Het was rond het jaar 2000 en we hadden inmiddels ook internet ter beschikking. Ik ontdekte hierop dat Dorien Swarts (geen directie familie) vanaf plus minus 1720 de stamboom van de familie Swarts uitgezocht had en keurig gedocumenteerd op internet geplaatst. (Parenteel van Michiel Jacob Swart) Ik heb onze bloedlijn destijds voor de Bellingwolde tak uitgezocht en gedeeld met de beide Wilhelms en mijn eigen kring, daar bleef het bij. Nu ik zelf met pensioen ben begon het weer te kriebelen, ik had nog veel

vragen over dit bijzondere verhaal en daarom besloot ik samen met AI een verdere zoektocht te ondernemen en hier een boek over te schijven. Met onderstaande resultaat: “een Historisch biografisch roman over Lucas Joseph Swarts en Wilhelmina, Petronella van Rosmalen “

Het boek van Wilhelm Hemmes dat het begin van mijn zoektocht inluidde.

Wilhelm (Wulm) Hemmes werd geboren op 28 mei 1927 in het Loosterveen, het veengebied tussen het Oost Groningse Vriescheloo en de Duitse grens. Als zoon van een los-vast landarbeider met een eigen dorsmachine, groeide hij op temidden van de heidevelden, de schapen, het turfsteken en de harde realiteit van het moeizame leven van landarbeiders en turfstekers in die periode. Tijdens de tweede wereldoorlog stuurde zijn moeder hem veiligheidshalve naar de Mulo. Na de kweekschool te Winschoten werd hij onderwijzer en basisschool directeur in verschillende dorpen in Oost Groningen. Hij werd voor zijn verdiensten voor de gemeenschap benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau.
Wilhelm Hemmes is getrouwd en heeft drie kinderen. Hij woont in Bellingwolde.

Sinds een tiental jaren schrijft "Wulm" Hemmes, in Oost Groningen ook bekend als "meester Hemmes" als geboren verteller, korte verhalen en kleine anekdotes voor de plaatselijke krant "De Bellingwedder". In dit boek een verzameling hiervan. De thema's zijn onveranderlijk gerelateerd aan zijn leven in het Veen, gelardeerd met humor en af en toe in historisch perspectief geplaatst. Zijn warme en optimistische kijk op het leven en zijn voorliefde voor de kleine dingen des levens, bezorgen menig lezer een gevoel van herkenning en af en toe een weemoedig verlangen naar de tijd van toen. Dit boek is een aanrader voor een ieder die even de stress van alledag wil vergeten.

Uitgeverij Eigen Boek
www.uitgeverijeigenboek.nl
ISBN: 90-77751-04-01
NUR: 525

Het Loosterveen

Wilhelm Hemmes

Een dwaaltocht door de tijd.

In mijn bewondering voor het verleden neem ik u vanaf 1770 mee op een dwaaltocht door de tijd, want in dat jaar werden in het Drentse Borger de echtelieden:
Jacob Michiel Swarts en Annechien Roelofs Ruiter de trotse (?) ouders van mijn betovergrootvader Lucas Joseph Swarts.

Nu werden er destijds in het voormalig wereldje van *heidevelden en hoogvenen* wel meer kinderen geboren, maar geen van hen zou eveneens uitgroeien tot één van mijn eigen voorvaderen van moederszijde.
Rijk waren de ouders van onze Lucas Joseph beslist niet, want als kind trok hij al voor dag en dauw met de kudde van de markegenoten over de schapendrift naar het Ellertsveld, dat toen nog steeds een vrijwel onbewoond wild, woest en ledig gebied was. Tegen het vallen van de avond dreef hij zijn schapen in omgekeerde volgorde weer terug naar de schaapskooien in het dorp om naar ouder gewoonte beurtelings nu eens bij de ene boer en dan weer bij de andere te eten en te slapen.
Maar toch zou er al vrij spoedig verandering komen in zijn aanvankelijk weinig opwindend leventje, want volgens vermoedelijk zeer onbetrouwbare overleveringen had hij het op vijftienjarige leeftijd reeds gebracht tot trommelslager in het leger van Napoleon.
Aangezien niet alleen schaapherders maar ook trommelslagers zich gewoonlijk lopend verplaatsten, zal mijn betovergrootvader in zijn leven heel wat hebben afgetippeld. Rond 1800 vinden we hem terug in Suriname waar hij bij het neerslaan van een

hij bij het neerslaan van een slavenopstand een speerwond op liep en met een zeilschip meer dood dan levend terugkeerde naar Holland.
Na zijn herstel kwam zijn avontuurlijk leven in rustiger vaarwater en tenslotte diende hij zijn tijd als militair en kommies verder uit in o.a. Den Bosch, Zwolle en Zoutkamp.
Ondertussen ontfermde hij zich ook nog eens over ene: Willemina Petronella van Roosmalen (Rosmalen, Rosemalen).
Boze tongen beweren dat hij haar geschaakt heeft, maar dat laat ik graag in het midden. Weer andere tongen weten te vertellen dat mijn betovergrootmoeder zich aan een laken uit het raam van het ouderlijk huis had laten zakken, omdat haar vader haar aan een soortement heeroom wilde uithuwelijken, die minstens een half mensenleven ouder was dan zij. Kennelijk was zij het daar niet mee eens...
Hoe dan ook, ten tijde van de eerste burgemeester van Bellingwolde, maire Heeres die toen binnen de vestingwallen en grachten van Oudeschans zetelde, komt de krachtige handtekening van mijn voorvader meermalen voor op diverse ambtelijke stukken.
Bovendien maakte hij ook nog een bescheiden promotie, want vermoedelijk op aandringen van zijn streng katholieke Brabantse echtgenote noemde hij zich niet langer *Lucas Joseph* maar... *Lucas Jozephus!!*
Dat klinkt natuurlijk veel deftiger.

Vanzelfsprekend hadden deze echtelieden net zo min als u en ik het eeuwige leven. Zo stierf onze roemruchte Lucas Jozephus op 13 februari 1847 als gepensioneerd mili-

tair in huis nr.67 te Bellingwolde. Oud 77 jaar.
Zijn echtgenote werd 72 jaar en stierf tenslotte op 3 augustus 1868.
Uit hun huwelijk werden meerdere kinderen geboren, die ik allen ook tot mijn voorzaten mag rekenen. Velen van hen zouden uitzwerven over Gods mooie aardbodem tot zelfs aan de Canadese velden en Indonesië toe. Maar volgens de Jaartelling van 31 mei 1947 kwam de naam Swarts in onze provincie nog altijd niet minder dan 192 keer voor. Mijn eigen achternaam dook in 28 Groninger gemeenten zelfs nog 257 keer op.
Ook in dit opzicht is het dus vaak baas boven baas.
Toch staat één ding onomstotelijk vast: kennelijk hebben mijn voorouders van zowel vaders- als van moederszijde bepaald niet stil gezeten!

Hoe het met Uw eigen voorzaten zit, weet ik natuurlijk niet, maar als U daar meer van wilt weten, moet U zelf maar eens een keertje in het verleden duiken of in de bibliotheek de jaartelling van 1947 opvragen. U zult dan bepaald verrassende ontdekkingen doen!

Historisch biografisch roman over Lucas Joseph Swarts en Wilhelmina Petronella van Roosmalen. *Een verhaal die het absoluut verdient om verteld te worden.*

1 DE VLUCHT

Augustus 1814:

Wilhelmina, gekleed in een soldatenuniform, opende zo voorzichtig mogelijk haar kamerraam en liet het lange touw die Lucas haar, tijdens de kerkdienst, samen met het uniform had bezorgd en die ze onder haar lange wijde rokken naar haar kamer had gesmokkeld, naar beneden glijden. Lucas had het onder de bank van haar vaste plaats in de kerk verstopt en tijdens het bidden had ze de plunjezak met haar voeten zo voorzichtig mogelijk onder haar rokken gemanoeuvreerd en vervolgens iets omhooggetrokken en met de koord van de sluiting om haar middel gebonden. Niemand had iets gemerkt en door tijdens de thuisreis rustig te lopen bleef dit zo. Thuis gekomen had ze het onder in haar kledingkast verstopt.

Wilhelmina maakte op haar achttiende de grootste beslissing van haar leven, haar vertrouwde wereldje waarin ze opgroeide achterlaten, haar halfzus, ouders met haar afstandelijke moeder, vrienden, bekenden en Griet, de huishoudster die haar had grootgebracht. Ze ging een onzekere toekomst tegemoet met een avontuurlijke man die ze eigenlijk nog maar kort kende, maar het ging om haarzelf, ze moest kiezen tussen een leven als onderdanige, ja knikkende, modelvrouw getrouwd met een voor haar uitgekozen, vreemde en oude kerel of voor vrijheid en een leven waarin ze meer haar eigen beslissingen zou kunnen nemen. Ze was jong en revolutionair, had veel gelezen, gehoord of eigenlijk afgeluisterd en aan zelfstudie gedaan, stelde vaak vragen die anderen in verlegenheid brachten, meestal omdat deze ook geen antwoorden hadden op de ingewikkelde vragen die Wilhelmina bezighielden. Haar vader Gerardus van Roosmalen was een gerespecteerde lakenhandelaar bekend in heel Brabant en omgeving, van oorsprong was de familie Katholiek al waren ze nu trouwe protestantse kerkbezoekers. Soms was hij weken en zelfs maanden onderweg voor zijn zaken. Als handelsman moest Gerardus overal rekening mee zien te houden en met alle winden mee kunnen zeilen, het waren chaotische tijden en ook wat je diende te geloven had grote invloed op je omzet in lakens. Je moest zorgen voor de juiste contacten en goede relaties waren heel belangrijk. Het protestantisme

was nu eenmaal het meest beleden godsdienst en als zodanig dus het meest voor de hand liggende geloof voor een zakenman.

De periode rond 1814 markeert de geboorte van het Koninkrijk der Nederlanden onder koning Willem I, waarin de democratische idealen van de Verlichting werden samengesmolten met een sterke monarchie.

*De democratische idealen van de **Verlichting** (ca. 1650–1800) draaiden om de gedachte dat de macht niet bij een absolute vorst of de kerk moest liggen, maar bij het volk zelf. Filosofen wilden de samenleving inrichten op basis van de **rede (het gezond verstand)** in plaats van traditie en bijgeloof.*
De belangrijkste politieke en democratische idealen waren:

- ***Volkssoevereiniteit**: De hoogste macht ligt bij het volk, niet bij een koning die claimt zijn macht van God te hebben gekregen (droit divin). De overheid regeert in opdracht van de burgers.*
- ***Het Sociaal Contract**: Een denkvorm (van o.a. **Jean-Jacques Rousseau**) waarin burgers afspreken een overheid te gehoorzamen, op voorwaarde dat die overheid hun rechten beschermt. Doet een overheid dat niet? Dan heeft het volk het recht om in opstand te komen.*
- ***Scheiding der machten (Trias Politica)**: Om machtsmisbruik en dictatuur te voorkomen, introduceerde **Montesquieu** het idee om de overheid op te knippen in drie onafhankelijke delen:*
    1. *De **wetgevende macht** (een parlement dat wetten maakt).*
    2. *De **uitvoerende macht** (de regering die wetten uitvoert).*
    3. *De **rechterlijke macht** (onafhankelijke rechters die wetten toetsen).*
- ***Grondrechten en Vrijheid**: Ieder mens wordt vrij en met gelijke rechten geboren. De overheid moet fundamentele vrijheden garanderen, zoals de **vrijheid van meningsuiting**, **godsdienstvrijheid** en rechtsgelijkheid (iedereen is gelijk voor de wet).*

*In de Nederlandse geschiedenis probeerden de **patriotten** deze idealen vanaf 1780 in de praktijk te brengen, wat uiteindelijk leidde tot de eerste Nederlandse grondwet in de **Bataafse Republiek (1798)**.*

1814 het "jaar waarin Wilhelmina de benen nam" was een cruciaal overgangsjaar waarin Nederland, na jaren van Franse overheersing, zijn onafhankelijkheid herwon en een moderne, gecentraliseerde eenheidsstaat werd.

De historische aanloop naar 1814

- ***De Verlichting & De Republiek****: In de 18e eeuw zorgde de Verlichting voor radicale nieuwe ideeën over vrijheid, gelijkheid en democratie. Dit botste met de oude* ***Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden****, die door een kleine elite (regenten en de stadhouder van Oranje) werd bestuurd.*
- ***De Bataafse Republiek (1795–1806)****: Geïnspireerd door de Verlichting grepen de patriotten met Franse steun de macht. De oude Republiek verdween en de Bataafse Republiek werd gesticht. Dit bracht voor het eerst een* ***grondwet****, een nationaal parlement en gelijke burgerrechten.*
- ***De Franse Tijd (1806–1813)****: De democratie sloeg al snel om in een Franse dictatuur. Eerst onder Lodewijk Napoleon als koning, en vanaf 1810 als officieel onderdeel van het Franse Keizerrijk van* ***Napoleon Bonaparte****. Dit zorgde voor economische malaise, maar liet ook blijvende moderniseringen na (zoals de burgerlijke stand en centralisatie van het bestuur).*

Het kanteljaar 1814: De ommekeer

Toen Napoleon eind 1813 werd verslagen, ontstond er een machtsvacuüm. Dit leidde rechtstreeks tot de situatie in 1814:

- ***Terugkeer van Oranje****: In november 1813 keerde de zoon van de oude stadhouder terug uit ballingschap. In* ***1814*** *werd hij ingehuldigd als* ***Soeverein Vorst*** *Willem Frederik (de latere koning Willem I).*
- ***Behoud van vernieuwingen****: Willem I herstelde de oude, versnipperde Republiek niet. Hij behield de efficiënte, gecentraliseerde staatsstructuur en de grondrechten uit de Franse en Bataafse tijd.*
- **De Grondwet van 1814**: Er kwam een nieuwe grondwet. Deze gaf de vorst zeer veel macht, maar zorgde ook voor een parlement (de

Staten-Generaal), waarmee verlichte ideeën over een rechtsstaat deels verankerd bleven.

- **Voorbode van 1815**
  : Achter de schermen werd in 1814 (tijdens het Congres van Wenen) al besloten om de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden (België) samen te voegen tot een sterke bufferstaat tegen Frankrijk. Dit leidde in 1815 tot de officiële uitroeping van het **Verenigd Koninkrijk der Nederlanden** met Willem I als koning.

*Ook zat In 1814 de situatie voor de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland in een omwentelende fase. Het was een tijd van grote veranderingen. Een specifieke, grote gebeurtenis voor de katholieke wereld in **1814** was dat Paus Pius VII de Orde van Jezuïeten in ere herstelde, nadat deze in 1773 was verboden. Dit besluit zou in de decennia daarna een enorme impuls geven aan het katholieke onderwijs en de herleving van het katholicisme in Nederland, maar in 1814 moest deze heropbouw vanaf de grond toe beginnen*

*Het land kwam dus net uit de Franse tijd en vormde onder soeverein vorst (later koning) Willem I het Soeverein Vorstendom der Verenigde Nederlanden. Voor de katholieken was dit een **onzekere overgangsperiode tussen de pasverworven vrijheid en hernieuwde protestantse dominantie**. Door de Franse Revolutie en de Bataafse Republiek (1795) was de bevoorrechte positie van de Gereformeerde (protestantse) Kerk afgeschaft. De nieuwe **Grondwet van 1814** garandeerde weliswaar "aan alle bestaande godsdiensten gelijke bescherming", maar in de praktijk veranderde er nog weinig. Katholieken mochten na eeuwen van onderdrukking weer openlijk hun geloof belijden, maar ze werden door de protestantse elite nog altijd met argwaan bekeken. Voor de buitenwereld en zijn handelsrelaties was Gerardus dus voorlopig gewoon protestant. En thuis soms min of meer Katholiek. Iets wat Wilhelmina als kind erg verwarrend vond. Er werden door de Katholieken zo nu en dan wel bijeenkomsten gehouden en hoewel katholieken weer eigen kerken mochten bouwen, ontbrak het hen aan geld. De meeste gemeenschappen kwamen nog steeds samen in de onopvallende schuilkerken uit de tijd van de Republiek. Koning Willem I breidde in 1814 zijn macht over het land uit en wilde de touwtjes strak in*

handen houden. Hij zag de kerk het liefst als een instrument van de staat, zo kon het geloof dienen als verlengstuk van zijn beleid. Er werd ook een staatsbelasting ingevoerd. Koning Willem I heeft destijds een ingrijpend, landelijk belastingstelsel ingevoerd. Dit was echter ***geen specifieke kerkbelasting****, maar een algemeen stelsel voor alle burgers om de enorme schulden van de staat (die waren opgelopen tijdens de Franse tijd) af te lossen. Dit trof de gewone burger het hardst. Willem I voerde landelijke, gelijke belastingen in op* ***dagelijkse levensbehoeften****. Er kwamen strenge rijksbelastingen op onder andere:*

- *Zout en zeep*
- *Turf en steenkolen (brandstof)*
- *Meel (het 'gemaal') en vlees (het 'geslacht')*
- *Alcoholische dranken (bier, wijn en gedestilleerd*

En ook dit was ook iets waar handelaren als Gerardus het niet zo op voorzien hadden. De afgelopen jaren hadden ze min of meer de vrijehand in hun doen en laten gehad. Het was qua landsbestuur een verwarrende tijd. Al met al Gerardus deed sowieso altijd wat hem het beste leek voor zijn handel. Hij probeerde vooral goed voor zichzelf en zijn gezin te zorgen.

Wilhelmina had die avond in augustus, toen iedereen naar bed was en het al een poosje stil was in het ouderlijk huis, de uniform aangetrokken. Het was iets te groot maar met de tailleriem modelleerde ze het ding om haar slanke lichaam. Haar lange donkerblonde haren bond ze bij elkaar in een knot en stopte ze zorgvuldig onder de soldaten pet. Ze droeg haar eigen stevige schoenen, want het was belangrijk dat ze goed kon lopen. Het uiteinde van het touw had ze stevig aan de poten van de zware metalen badkuip in de aangrenzende badkamer bevestigd ze liet de plunjezak, waarin ze nu wat nette kleren, ondergoed en persoonlijke spullen had gestopt, met behulp van het touw eerst laten zakken en klom daarna zelf uit het raam, pakte de touw stevig vast en liet zich naar beneden glijden maar ze bleef met haar mouw vastzitten aan een uitstekende spijker die uit het raamkozijn stak. Lucas, die beneden in de tuin onder het raam stond, greep haar met zijn lange armen stevig bij haar enkels vast en duwde haar weer iets omhoog zodat ze zich los kon trekken, Wilhelmina gaf een ruk aan haar mouw waardoor deze open scheurde, maar ze was los en Lucas hielp haar om met beide voeten

veilig op de grond te komen. Hij had de plunjezak met kleren al vast in zijn linkerhand en pakte haar met zijn andere hand vast, kom hierlangs fluisterde hij. Samen slopen ze de tuin uit. Het touw lieten ze hangen, wanneer haar ouders die de volgende morgen zouden zien hangen dan konden ze begrijpen wat er gebeurd was. Wilhelmina voelde, door spanning en opwinding, haar hart heftig bonken in haar keel en hoofd.

In 1814 gold in Nederland nog steeds de Code Civil *(het Napoleontische burgerlijk wetboek). Een 18-jarige vrouw was destijds* ***wettelijk minderjarig****. Zij mocht absoluut niet trouwen zonder expliciete toestemming van haar ouders (deze plicht gold voor vrouwen destijds tot hun 21e of zelfs 25e jaar).*
Gezien het enorme leeftijdsverschil van 27 jaar en de doorgaans lage sociale status van een soldaat-commies 4e klas, is het nagenoeg zeker dat haar ouders de relatie met Lucas ten strengste verboden. Weglopen – in die tijd ook wel schaking *genoemd – was voor het stel de enige manier om vrij en samen te kunnen zijn.*

“Ik ben toch nog steeds bang dat mijn vader mij laat zoeken” zei Wilhelmina bezorgd. “Maak je geen zorgen” zei Lucas. “Ik heb de nodige maatregelen getroffen waardoor hij zich zeker weten wel koest gaat houden”. Wilhelmina keek nieuwsgierig opzij. “Geen zorgen “herhaalde Lucas “. Oké Lucas had als soldaat in de West voor hetere vuren gestaan en zal het wel weten dacht ze. Een vaak gebruikte gezegde van hem was:

“Aan slimheid zit een bovengrens maar aan domheid niet, dus is het slim om gebruik te maken van de onuitputtelijke bron van anderen hun domheid”.

“En nu moet je een beetje lomp gaan lopen, niet zo vrouwelijk” bromde Lucas “kijk naar de grond en blijf een beetje achter mij in de schaduw lopen”. Nadat ze door een paar steegjes waren gelopen kwamen ze bij de stalhouderij waar een rijtuig met twee paarden klaarstonden. Lucas had met de stalhouder afgesproken dat deze hem zijn beste paarden en een goed rijtuig klaar zou zetten voor “een geheime missie” had Lucas gezegd. Dus mondje dicht. Als soldaat en rijksambtenaar boezemde hij het nodige ontzag in en de stalhouder wist dat horen zien en zwijgen

belangrijk was voor het voortbestaan van hemzelf en het behouden van zijn baan in de stalhouderij.

*De rijksambtenaren vormden de absolute **ruggengraat van het nieuwe centrale gezag** om het zojuist heropgerichte Nederland op te bouwen en te beschermen. Toen Napoleon eind 1813 werd verslagen, had Nederland vrijwel geen eigen leger meer; de meeste Nederlandse soldaten waren ingelijfd in het Franse leger. In **januari 1814** richtte Willem daarom officieel de Staande Armee (het beroepsleger) op.*

In juli 1814 werd bijvoorbeeld het Korps Grensjagers opgericht om de grenzen te bewaken. Er werd ook een militie (dienstplicht) in het leven geroepen om snel manschappen te werven. Deze soldaten waren hard nodig. Napoleon zat weliswaar gevangen op Elba, maar de dreiging was niet voorbij. De militairen die in 1814 werden opgetrommeld en getraind, zouden een jaar later (in 1815) vechten in de beroemde Slag bij Waterloo.

Omdat Willem I vanaf 1814 begon met het centraliseren van de belastingen en de infrastructuur (de kanalen en wegen), had hij een leger aan rijksambtenaren op de been gebracht. Denk hierbij aan douaniers, belastinginspecteurs, postbeambten en ingenieurs van Rijkswaterstaat (dat in die vorm destijds werd uitgebouwd).
*Het interessante is dat veel rijksambtenaren en militairen in 1814 **dezelfde mensen** waren die kort daarvoor onder de Fransen (Napoleon) hadden gewerkt. Willem I nam de efficiënte Franse organisatiestructuur (zoals de belastingdienst en de centrale wetgeving) dankbaar over en nam de ervaren ambtenaren en officieren gewoon weer in dienst om het land te runnen.*

“Je moet immers als staatsman altijd goed zorgen voor degenen die kunnen vechten en die met wapens kunnen omgaan”.

Lucas had een oorlogswond aan zijn been, zo’n vijftien jaar geleden door een speer opgelopen tijdens een gevecht met de Marons in ‘Suriname dit had Lucas welleswaar een zware beenwond bezorgd maar tevens ook behoed voor een verdere soldaten carrière in de tropen als tamboerijn aan het front en had hem de kans geboden om als commies-rijksambtenaar, eerst jarenlang in dienst van de Fransen in

Zoutkamp en daarna in Zwolle te hebben gediend, nu bij de Korps Grensjagers in ‘s-Hertogenbosch te kunnen worden ingedeeld met beide handen aangegrepen.

“En waar gaan we naar toe? Vroeg Wilhelmina. Lucas had haar wel vaag een en ander verteld maar niet

te veel details verteld. Wat niet weet wat niet deert en de risico was te groot dat haar vader, moeder of een andere huisgenoot argwaan zou krijgen en haar dingen kon laten zeggen waarvan hij liever had dat die niet bekend zouden worden.

Maar nu ze onderweg waren mocht Wilhelmina het wel weten. “Ole Schanse “zei Lucas in het dialect. “Waar is dat” vroeg ze. Ver genoeg weg om je een leven in redelijke vrijheid te kunnen garanderen grijnsde Lucas. Ze pakte hem bij de arm en drukte zich stevig tegen hem aan. “Ken je daar mensen” vroeg ze. “Ja, ik ben geboren in de streek iets verder naar beneden in Borger de nu provincie Drenthe”, zei Lucas. Dit is iets hoger dicht bij de Dollard in de provincie Groningen, ik ben er vroeger in mijn jeugd wel eens geweest om voor het leger dingen te bouwen, door het nieuwe beleid zijn daar mensen als ik dringend nodig en gezien de omstandigheden moeten we maar van iedere nood een deugd maken, ik word daar weer douane” zei Lucas. “Maar” zei Lucas, “we zijn er nog niet. Je zult het een en ander meemaken. Maar denk erom zoveel mogelijk naar de grond kijken en zwijgen wanneer we in de buurt van anderen zijn.” Dat beloofde ze plechtig.

*Dat het stel in het roerige jaar **1814** ongemerkt de reis van ruim 250 kilometer van ’s-Hertogenbosch naar Oudeschans heeft weten te volbrengen, klinkt bijna onmogelijk. De paradox is echter dat de chaos van die tijd hen juist de **perfecte dekking** gaf om te ontsnappen.*
De vlucht slaagde dankzij een combinatie van zijn militaire status, de specifieke transportnetwerken en de destijds heersende bestuurlijke wanorde:

In 1814 lag Nederland er chaotisch bij. De Franse troepen trokken zich terug, geallieerde troepen (Russen en Pruisen) trokken door het land en er vonden overal troepenverplaatsingen plaats.
*Als **soldaat-commies** beschikte Lucas over officiële militaire*

marsorders, reispapieren en een overplaatsingsbevel. In een land vol controleposten en binnengrenzen trok een man in uniform met reisdocumenten geen argwaan. Ze kozen de eerste dagen voor de zekerheid eerst voor een soldatenuniform maar ook als hij haar presenteerde als zijn vrouw of dienstmeid, kon zij onder zijn administratieve vleugels meereizen. Niemand controleerde in die militaire logistieke chaos of een 18-jarig meisje wel toestemming van haar vader had en Lucas had gezorgd voor officiële papieren. Welleswaar Franse maar dat viel in die tijd niet op. Alles moest opnieuw georganiseerd worden en er waren weinigen die konden lezen, een officieel document met stempels maakte meer dan genoeg indruk.

Voor Wilhelmina kon het ouderlijk huis destijds verstikkend, armoedig of zelfs gewelddadig zijn. Hoewel een commies geen vetpot verdiende, bood Lucas als 45-jarige man met een vaste overheidsaanstelling wel een zekere **financiële stabiliteit en bescherming**. Voor haar woog de kans op een vrij, verlicht en zelfstandig leven aan de andere kant van het land zwaarder dan de risico's van de lange reis en de breuk met haar familie. Toen ze met het rijtuig, aan het eind van de volgende dag Nijmegen bereikten en doodmoe waren, zochten ze een herberg hier namen ze ook afscheid van hun rijtuig en de paarden. Deze waren bezit van het leger en Lucas wilde niet dat hij beschuldigd zou worden van het ontvreemden van paarden en rijtuig hij liet ze achter bij de plaatselijke kazerne en ontving ook hiervoor een officieel document. Hoewel er onrust was, lag het openbaar vervoer niet volledig stil. Nederland had destijds, ondanks de bestuurlijke chaos van die jaren, het meest stipte en fijnmazige transportnetwerk van Europa via het water.

De trekschuit: *Reizen per trekschuit was anoniem, goedkoop en betrouwbaar. Het stel kon bijvoorbeeld via de Zuid-Willemsvaart of de Maas richting Utrecht en Amsterdam reizen. In het 'ruim' van zo'n schuit zat een bonte mix van reizigers; je kon er gemakkelijk in de massa opgaan.*
De postkoets: *Voor de grotere afstanden over land (met name richting het noordoosten) namen ze de postkoets. Dit ging in estafettevorm van herberg naar herberg*

Als commies kende Lucas de binnenwegen, de smokkelroutes en de logistieke netwerken van het leger. Grote delen van de route legden ze af door simpelweg mee te liften op militaire vrachtwagens, munitiewagens of bevoorradingsschepen die richting de noordelijke vestingsteden (zoals Groningen en Delfzijl) trokken. Tussen de duizenden marcherende soldaten, vluchtelingen en marketentsters viel een extra koppel amper op.
Eenmaal aangekomen in de geïsoleerde grensregio van Oude Schans waren ze dan tevens feitelijk onvindbaar voor het thuisfront.

"Tevens ben ik dichter bij mijn vrouw en kinderen want die wonen zoals je weet in Groningen". Ja dat wist ze, Lucas had het haar verteld, Er was dan ook sprake van een behoorlijk leeftijdsverschil. Hij was als vijfenveertigjarige als kostganger bij hen ingetrokken en had zo'n acht maanden dagelijks bij hen over de vloer gelopen. De laatste twee maanden was Lucas bevordert, omdat ze inclusief hun functie overgenomen waren door het bestuur van Willem 1 (*Willem I nam de efficiënte Franse organisatiestructuur immers volledig over*) Hij was leidinggevende op kantoor en als zodanig ook gehuisvest in de plaatselijke kazerne, hij woonde dus niet meer in huize Van Rosmalen en kon daardoor ook alleen nog s 'avonds even kort op bezoek komen en dan troffen ze elkaar in het theekoepeltje achter in de tuin van haar ouderlijk huis. Vijfenveertig was hij nu en zij achttien. Een verschil in jaren van zevenentwintig. Maar hij zag er ondanks zijn manke been nog altijd jong en krachtig uit. Lucas had in de avonduren "privélessen" Frans aan haar gegeven en tijdens de vele avonduren dat ze lessen bij hem volgde en naar zijn reisverhalen luisterde had hij haar ook wel wat dingen uit zijn leven verteld. Hij had haar op een avond verteld dat zijn huwelijk niet veel meer voorstelde. Zijn vrouw was meest alleen geweest, mede door zijn commiezen bestaan en zij woonde met zijn twee kinderen in hun huisje in de stad Groningen. Haar ouders hadden een kleermakerij in de stad Groningen en zij hielp, evenals de rest van de familie, daarin mee. Lucas bezocht hen wanneer hij in de buurt was, dit was echter door de jaren heen steeds zeldzamer geworden. Hij was gestationeerd op grote afstand en zijn kinderen hadden nooit echt een

band met hun vader opgebouwd. Hun grootvaders hadden de vaderrol op zich genomen.

Nadat hij na zijn actieve diensttijd en revalidatie als commies eerst in Zoutkamp en Zwolle en daarna, “op eigen initiatief”, in 's-Hertogenbosch werd geplaatst, koos hij er bewust voor om *niet* terug te keren naar zijn gezin in Groningen. Hij vond in de avonduren in s’ Hertogen Bosch rust bij de jonge Willemina. Hij kon goed met haar praten, vertelde haar vele verhalen over wat hij allemaal meegemaakt had en zo verwerkte hij ook min of meer zijn trauma’s, Wilhelmina had ondanks haar jonge leeftijd al veel gelezen en “stiekem afgeluisterd” en op de een of andere manier voelden ze zich met elkaar verbonden. Zijn huwelijk met zijn vrouw Engelina was mede kapotgegaan door zijn oorlogstrauma’s en het gebrek aan inlevingsvermogen van beide kanten. Hij kon met haar niet praten over zijn verleden, ze wist niet waar hij het over had. Dit werd uiteindelijk ook een levenslang conflict met zichzelf; en zo reist hij in 1814, met de jonge Wilhelmina *richting* zijn thuisstreek, maar kiest wel voor de uiterste grens (Oudeschans) om zijn oude gezin en verleden te ontlopen, ook om de vrijheid op te zoeken die hij in zijn jeugd op de hei in Borger zo gewaardeerd had.

Wilhelmina kende alleen de wereld van s’ Hertogen Bosch en de beperkingen van constante veranderingen, oorlog en Franse bezetting. Lucas brengt verhalen mee uit de grote wereld, straalt autoriteit uit in zijn uniform en biedt haar een uitweg uit het conservatieve, katholieke-protestante Bossche milieu. Langzamerhand ontstaat er een prettige band tussen de twee en Wilhelmina begint de hele dagen te verlangen naar de Franse lessen en de verhalen van Lucas in de avonduren. En zo komt het ook dat ze elkaar steeds meer hun toekomstdromen met elkaar delen en er uiteindelijk het vluchtplan ontstaat.

Als *militair commies* in 1814 staat Lucas dus ook aan de frontlinie van de nieuwe orde. De Fransen trekken zich terug, en het kersverse Gouvernement der verenigde Nederlanden probeert de controle terug te krijgen. Het is voor iedereen verwarrend en iedereen probeert er het beste voor zichzelf uit te halen.

Lucas zijn officiële taak in Den Bosch was het controleren van goederen en het innen van belastingen. Maar in 1814 heerste er enorme schaarste en smokkel.
Lucas is een man van de wet, een controleur die de regels handhaaft, maar tegelijkertijd overtrad hij zelf de wet door bij smokkelaars of illegale handel soms een oogje dicht te knijpen, iedereen moest per slot van rekening overleven en hij had te veel meegemaakt om wet boven menselijkheid te stellen. Later overtrad hij eigenlijk ook de wet (*de Code Civiel*) door een minderjarig meisje zonder ouderlijke toestemming mee te nemen over de provinciegrenzen. "*De wet is er voor de mensen, de mensen zijn er niet voor de wet"* zo redeneerde hij.
Maar Lucas had zoals gezegd, al een en ander meegemaakt in zijn leven. Ze maakten hem zomaar de kachel niet meer aan…… "Wetten worden per slot van rekening ook altijd om een bepaalde reden en doel gemaakt…"

Zijn tijd als soldaat in Suriname waar hij zwaargewond raakte in strijd tegen de Marrons (gevluchte slaafgemaakten die een guerrillaoorlog voerden in de jungle) had Lucas een diepe psychologische achtergrond gegeven.
De strijd in de jungle was meedogenloos. Lucas draagt de fysieke littekens van die gevechten op en in zijn lichaam. In die tijd kende men de term PTSS nog niet, maar de herinneringen aan de broeierige, gewelddadige jungle achtervolgden hem dagelijks.
Maar hij was ook een man die de tropische ziektes en de hinderlagen in de Surinaamse jungle heeft overleefd, hij is gehard en is niet bang voor gevaar, voor moraal, of voor de autoriteiten. Het verklaart waarom mede ook uit eigenbelang zo koudbloedig en berekend een vlucht met een 18-jarig meisje kon plannen. "Probeer altijd het beste er voor jezelf uit te halen"……

Lucas had zich, nadat de Fransen zich eind januari 1814 gewonnen gaven in 's-Hertogenbosch, aangemeld als commies en grenswacht bij de nieuwe Nederlands overheid van Willem 1. Hij had naar een plek in Noord-Nederland gevraagd en werd aangenomen om in Oude Schans dienst te doen. Gezien zijn jarenlange ervaring en kennis werd hij met open armen verwelkomd.
Lucas koos uiteindelijk specifiek voor heet afgelegen Oudeschans, terwijl zijn gezin in de stad Groningen zat.
Oudeschans lag aan de Duitse grens en aan zee. Het was destijds een geïsoleerd, moerassig grensgebied. De sociale controle van de stad

Groningen reikte daar amper. Als commies had hij er de leiding en een sterke positie.
Het was tevens de ideale plek om Willemina te 'verbergen' in de anonimiteit van de grensregio. In de officiële documenten (zoals zijn overlijdensakte in 1847) wordt zij vermeld als zijn partner, wat betekent dat ze daar decennialang als man en vrouw konden leven, ondanks zijn eerdere huwelijk.

Ook in Groningen zelf waren grote veranderingen gaande. In 1814 transformeerde Groningen officieel van een historisch gewest naar een moderne Nederlandse provincie onder de gloednieuwe grondwet van soeverein vorst Willem. Dat gebeurde via de volgende stappen:

Van 'Stad en Lande' naar een 'gewone' provincie
Vóór de Franse tijd was Groningen geen gewone provincie, maar een zelfstandig gewest binnen de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, officieel genaamd Stad en Lande. Dit was een uniek verbond tussen de machtige stad Groningen en de omliggende regio's (de Ommelanden)

Toen de Fransen in 1813 werden verdreven, maakte de Grondwet van maart 1814 definitief een einde aan die oude, semionafhankelijke gewesten. Groningen werd vanaf dat moment een 'gewone' ***provincie*** *binnen het gecentraliseerde Soeverein Vorstendom der Verenigde Nederlanden*

Dat de provincie in haar moderne vorm in 1814 van start ging, blijkt ook uit het bestuur:

- *In* ***1814*** *werden officieel de Provinciale staten van Groningen opgericht.*
- *Omdat er nog geen democratische verkiezingen waren, benoemde soeverein vorst Willem in 1814 persoonlijk de eerste 36 leden van dit provinciebestuur. Een deel daarvan werd gekozen uit de speciaal daarvoor opgerichte Ridderschap der provincie Groningen.*

Een bizar detail: De Fransen zaten er in 1814 nog!
Hoewel de provincie Groningen op papier vanaf maart 1814 deel uitmaakte van het nieuwe Nederland, was een belangrijk deel van de provincie in de eerste maanden van 1814 feitelijk nog in Franse handen. In de strategische Groningse vestingstad Delfzijl weigerde de Franse kolonel Pierre Maufroy namelijk te geloven dat Napoleon de oorlog had verloren. Dit leidde tot het bloedige beleg van Delfzijl. Pas op ***23 mei***

1814 *gaven de Fransen zich over en was de hele provincie Groningen eindelijk écht bevrijd en herenigd met de rest van Nederland.*

“Hoe heb je ervoor gezorgd dat mijn vader niet achter ons aan komt?” vroeg Wilhelmina. “Ik heb hem een brief geschreven met details uit het archief over zijn handelsverleden en verdere doen en laten en officiële belastingschuld” zei Lucas. “Wanneer dit wordt uitgezocht dan is zijn zaak, reputatie en mogelijk ook zijn leven verleden tijd. Dus hij houdt zich wel rustig en zorgt ervoor dat de aandacht niet op hem gericht wordt en verder zijn mijn vrienden bij het leger en corps ook bereid om hem aan dingen te herinneren mocht hij alsnog andere plannen hebben” grijnsde hij. “Misschien niet heel erg fraai van mij maar zoals je weet, er werd en wordt meer gemanipuleerd in het leven”. “Ja” zei Wilhelmina, “dat heb ik inmiddels geleerd. Op naar Ole Schanse” een reis van zo’n vijf dagen.